

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยมีนโยบายและแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชน เริ่มขึ้นครั้งแรกในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ.2525 - 2529) ทิศทางของแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาตินั้นสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มีจุดเน้นในการพัฒนาเด็กและเยาวชน และป้องกันแก้ไขปัญหา สนองตอบความต้องการของกลุ่มเป้าหมายตามสภาวะการณ์ ในปี พ.ศ. 2550 มีการประกาศใช้นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” (พ.ศ. 2550 - 2559) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี สืบเนื่องมาจากการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ (United Nations General Assembly Special Session on Children : UNGASS) ว่าด้วยเรื่องโลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก มีสาระสำคัญในการพัฒนาและคุ้มครองเด็ก 4 เรื่องหลัก คือ 1) ส่งเสริมคุณภาพชีวิต 2) จัดการศึกษาที่มีคุณภาพ 3) ปกป้องเด็กจากการถูกละเมิดหรือแสวงหาประโยชน์และความรุนแรง และ 4) ต่อต้าน เอชไอวี/เอดส์ (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554 : 1 - 4)

นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 11 ด้าน กำหนดยุทธศาสตร์การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ และเด็กพิเศษ มีเป้าประสงค์ คือ เด็กที่มีความต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษต้องได้รับการคุ้มครองและพัฒนาทั้งกายใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม เต็มศักยภาพ โดยระบุตัวชี้วัดการลดอัตราเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดและการลดความเครียดของเด็กและเยาวชน เด็กในกระบวนการยุติธรรมนั้นจัดอยู่ในกลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัว สังคม และรัฐร่วมกัน ต้องมีการพัฒนากระบวนการช่วยเหลืออย่างครบวงจร และมีประสิทธิภาพตั้งแต่การสืบค้นบังคับชี้เด็กเหล่านี้ รวมทั้งเบาแส สถานที่ และบุคคลที่กระทำต่อเด็ก การช่วยเหลือฉุกเฉิน การบำบัดฟื้นฟู การคืนสู่สังคม รวมถึงการฝึกและมีอาชีพ โดยให้เด็กและหรือครอบครัวมีส่วนร่วมทุกกระบวนการ (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554 : 32 - 43)

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน่วยงานสังกัดกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กระทรวงยุติธรรม มีอำนาจหน้าที่ประการหนึ่ง คือ ดำเนินการด้านการควบคุม ดูแล บำบัดแก้ไข ฟื้นฟู ป้องกัน พัฒนาพฤตินิสัยและสงเคราะห์เด็กและเยาวชนระหว่างการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน คือเด็กในกระบวนการยุติธรรมซึ่งต้องได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบำบัดฟื้นฟู การคืนสู่สังคม เด็กและเยาวชน

กลุ่มนี้จัดเป็นกลุ่มเฉพาะเนื่องจากกระทำความผิดและถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย ในปีงบประมาณ 2557 มีคดีเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ทั่วประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 36,467 คดี (กระทรวงยุติธรรม, กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2558 : 77) กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนประกาศใช้ยุทธศาสตร์มุ่งให้เด็กและเยาวชนมีความพร้อม กลับคืนสู่สังคม โดยมีวัตถุประสงค์ประการแรก เพื่อพัฒนาระบบพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ทันสมัย ผ่านกลยุทธ์หลักที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีความสุขมากขึ้น โดยดำเนินการ 1) พัฒนาการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนด้วยเครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมและทันสมัย 2) ยกกระดับการปฏิบัติต่อเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการ และ 3) สร้างการมีส่วนร่วมกับผู้ปกครองและสังคม ประการที่สอง สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับเด็กและเยาวชน (กระทรวงยุติธรรม, กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2558 : 3 - 17)

ช่วงเวลาที่เด็กและเยาวชนเข้ามาอยู่ในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน นั้นจัดเป็นช่วงเวลาที่มีความยากลำบากโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอารมณ์และความรู้สึกในทางลบ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องรายงานถึงการมีทั้งภาวะซึมเศร้า (จันทนา เทควัฒนา, 2546 : 41) เหงา กังวล เรืองเรียน ถูกทำร้ายโดยเพื่อน การถูกลงโทษ (นวลตา อาภาศัพพะกุล, 2546 : 30 - 31) เครียด ก้าวร้าว (ยุพดี ชิตเดือน และ ชีระศักดิ์ อุณอรณณ์เลิศ, 2556 : 67) อารมณ์ด้านลบและประสบการณ์ด้านลบที่พวกเขาต้องเผชิญนี้หากไม่ได้รับการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา เขาจะขาดเครื่องมือจัดการตนเองอย่างเท่าทัน และนำไปสู่การลงมือกระทำที่เพิ่มทุกข์ ดังจะเห็นได้จากข่าวการรวมตัวกันใช้ความรุนแรงและหลบหนีออกจากศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ต่อเนื่องทุกปี ดังเช่นข่าวที่ปรากฏตามสื่อมวลชน ในปี พ.ศ. 2559 มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นที่ศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนเขต 8 จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเยาวชน 22 คน ร่วมกันก่อเหตุหลบหนีและขโมยรถจักรยานยนต์ 2 คัน และทำร้ายเจ้าหน้าที่บาดเจ็บ จำนวน 1 ราย (ไทยรัฐออนไลน์, 2559 : ออนไลน์) และ เหตุการณ์การเผาทำลายข้าวของให้เกิดความเสียหายภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี มีเยาวชนบาดเจ็บ 4 คน และ ผู้ก่อเหตุถูกควบคุมตัว 11 คน ฝากขังยังเรือนจำกลางจังหวัดปัตตานี (มติชนออนไลน์, 2559 : ออนไลน์) เหตุการณ์ในลักษณะนี้สะท้อนว่า เยาวชนผู้ก่อเหตุเหล่านั้นยังขาดการแยกแยะประโยชน์ โทษ และตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เกิดโทษให้แก่ตนเองและผู้อื่น กล่าวได้ว่าเขาเหล่านี้ขาดสิ่งที่เรียกว่าสุขภาวะทางปัญญา ซึ่งสุขภาวะทางปัญญาคือ มิติหนึ่งในสุขภาวะ คือ การรู้ทั่ว รู้รอบ เข้าใจเหตุผลของความดีความชั่ว รู้และสามารถแยกแยะได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด แล้วสามารถแก้ปัญหาได้ (อวิชชัย โสสิตระกูล และปราณี พงศ์ไพบูลย์, 2558 : 44) การที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต สามารถวางจิต วางใจได้อย่างถูกต้อง คิดดี คิดเป็นและเห็นตรง จนกระทั่งสามารถแก้ไขปัญหาชีวิต หรือแก้ปัญหาการทำงานได้ด้วยตัวเอง (พระไพศาล วิสาโล, 2559 : ออนไลน์) ประโยชน์ของการมีสุขภาวะทางปัญญาคือการที่บุคคลแก้ไขปัญหาชีวิตของตนเอง

ได้ด้วยความคิดที่ถูกต้อง ซึ่งพัฒนาได้จากการฝึกคิดให้เท่าทันอคตินานาจากความคิดอัตโนมัติ ฝึกวางใจ จนเห็นตนเอง แสวงหาและค้นพบคำตอบทางออกของปัญหาต่างๆ ด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ดังนั้นการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงมีความสำคัญและจำเป็นต้องดำเนินการให้เกิดขึ้น

การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาเพื่อลดความเครียดไปสู่การสร้างความสุขให้กับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงได้รับการเสนอให้เป็นกิจกรรมทางเลือกสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน กิจกรรมนำร่องการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาในเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ก่อให้เกิดผลเชิงบวกต่อเด็กและเยาวชน แนวทางการการอบรมเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา คือการลดความเครียด เพิ่มทักษะการใคร่ครวญ เพื่อนำไปสู่การมีชีวิตอย่างมีความสุข โดยใช้แนวคิดที่สำคัญในการพัฒนาโปรแกรมกิจกรรมคือ 1) แนวคิดการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา การใช้สติ ความรู้สึกตัว ยังคิด ทบทวนใคร่ครวญปัญหาต่างๆ อย่างรอบด้าน อย่างตรงไปตรงมา ก่อนการลงมือกระทำสิ่งต่างๆ โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเป็นสำคัญ 2) แนวคิดวิทยาศาสตร์สมอง มุ่งลดการทำงานของความคิดเชิงอัตโนมัติ ซึ่งนำประสบการณ์ด้านลบมาโต้ตอบเมื่อเผชิญสถานการณ์ และส่งเสริมการผ่อนคลายที่นำไปสู่การคิดใคร่ครวญอย่างเป็นเหตุเป็นผล (Hanson, 2011) 3) กิจกรรมการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การลงมือปฏิบัติจริงและสะท้อนคิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบมีการสั่งสมต่อยอดความรู้จากประสบการณ์ (ปรียา แก้วพิมล, สุรีย์พร กฤษเจริญ, ปราณี พงศ์ไพบูลย์, โสเพ็ญ ชูนวล และ อุไรรัตน์ หน้าใหญ่, 2558 : 37 – 49) ขณะเดียวกันผู้วิจัยในกระบวนการพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง หรือ PDCA (สุธาสิณี โปธิจันทร์, 2558 : 93 – 97) เป็นเครื่องมือในการถอดบทเรียนเพื่อรวบรวมความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวย (บุคลากร, บรรยากาศในสถานพินิจ, สถานการณ์แวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน) ในการใช้โปรแกรมกิจกรรมให้เกิดผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ที่จะช่วยให้เห็นความรู้และภาพการขับเคลื่อนกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน อันสอดคล้องกับเป้าประสงค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถอยู่ได้ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตลอดระยะเวลาตามกระบวนการยุติธรรม

คำถามการวิจัย

1. การพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีเป็นอย่างไร
2. รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี
2. เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

ขอบเขตในการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
  - 1.1 กระบวนการทำงานสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี
  - 1.2 รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี
  - 1.3 ชุดความรู้การสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
    - 1.3.1 คู่มือจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
    - 1.3.2 ข้อเสนอแนะการใช้กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญาเพื่อเป็นกระบวนการป้องกันการกระทำผิดซ้ำสำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี
2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรเด็กและเยาวชนในการควบคุมดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาวะทางปัญญา ตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนธันวาคม 2559 และเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมดูแลเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนตลอดช่วงเวลาการจัดกิจกรรม

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา

สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

4. ขอบเขตด้านเวลา

เดือนตุลาคม ถึง เดือนธันวาคม 2559

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญา
2. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี มีกระบวนการพัฒนากิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชน
3. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีจะมีคู่มือการทำกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญาสำหรับเด็กและเยาวชนในความดูแล
4. สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานีมีแนวทางการใช้กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญาเพื่อเป็นกระบวนการป้องกันการกระทำผิดซ้ำสำหรับเด็กและเยาวชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญา หมายถึง การวางแผน (Plan) การปฏิบัติตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) และการจัดทำมาตรฐานใหม่ (Act) ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสามารถในการคิดใคร่ครวญนำไปสู่การแยกแยะความดีความชั่ว ประโยชน์ โทษ การมีทางเลือกในการตัดสินใจกระทำในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

รูปแบบกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพทางปัญญา หมายถึง ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตนเองของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมาจากแนวคิดวิทยาศาสตร์สมองด้วยวิธีการทำให้สมองและจิตผ่อนคลายแล้วนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีคิดตามแนวคิดสุขภาพทางปัญญา ประกอบด้วย 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) การผ่อนคลายระดับลึก 2) การฟังอย่างลึกซึ้ง 3) การสร้างกำลังใจให้ตนเอง 4) การให้อภัยตนเองและผู้อื่น 5) การเข้าใจข้อจำกัดของตนเอง และ 6) การสร้างพลังบวก ทุกกิจกรรมใช้แผนที่ผลลัพธ์เป็นเครื่องมือในการพัฒนา มีลักษณะเป็นการปฏิบัติจริงให้เกิดประสบการณ์ตรง ตามวัตถุประสงค์เฉพาะที่กำหนดขึ้น มีการระบุผลผลิต ผลลัพธ์ ตัวชี้วัดและแนวทางการประเมินไว้ในรายกิจกรรม

สุขภาวะทางปัญญา หมายถึง ความสามารถในการจัดการตนเองอย่างมีสติของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี ได้แก่ การระงับยับยั้งการกระทำที่เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น การเห็นตนเองตามความเป็นจริงด้วยใจที่เป็นกลาง การให้อภัยตนเองและผู้อื่นที่ทำผิดพลาด ปล่อยวางได้ มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ณ ปัจจุบัน โดยการประเมินสุขภาวะทางปัญญากระทำในช่วงที่เด็กอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน วัดได้โดยใช้แบบวัดสุขภาวะทางปัญญาด้านการจัดการเรื่องราวอย่างมีสติประยุกต์สำหรับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งพัฒนาจากแบบวัดสุขภาวะทางปัญญาสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยด้านการจัดการเรื่องราวอย่างมีสติ ฉบับยาว จำนวน 11 ข้อ (ปรียา แก้วพิมล, สุรีย์พร กฤษเจริญ และโสเพ็ญ ชนวนล, 2557 : 109 - 112)

เด็กและเยาวชน หมายถึง บุคคลอายุเกินเจ็ดปีบริบูรณ์แต่ยังไม่ถึงสิบแปดปีบริบูรณ์ ที่กำลังอยู่ในการควบคุมดูแลของสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดปัตตานี

Prince of Songkla University
Pattani Campus